

Havf ve Recâ Kavramlarının İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn Eseri Özelinde Analizi

Sema Bayar

 <https://orcid.org/0000-0002-3348-1694> | sema.byrr@gmail.com

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Ankara, Türkiye

Öz

Yaşam süresince bireyler birçok eylem gerçekleştirirler. Bu eylemlerin bir kısmında korku bir kısmında da ümit duygusu etkili olabilmektedir. Bireyler, bu iki duygu arasında dengeli bir yaşam sürmeyi hedeflerler. Duyguların yönetilmesinde dinin ve özellikle tasavvuf anlayışlarının katkısı bulunmaktadır. İslam kültüründe tasavvuf, duygularını doğru yönetebilen nitelikli bireylerin yetişmesini ve bu sayede Allah'ın rızasına ulaşılmasını önceleyen bir yaşam tarzı ve ilmi disiplindir. Tasavvuf eserlerinde bu kapsamda konu edinilen temel iki kavram vardır: Havf (korku) ve recâ (ümit). Allah'a layıkıyla kul olamama duygusu havfa (korkuya) neden olurken Allah'ın kullarının günah ve kusurlarını affedeceği düşüncesi de recâyâ (ümite) kapılmaya yol açar. Bu iki kavram tasavvuftaki hâl ve makam çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kavramlara verdikleri önem nedeniyle çeşitli tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Gazzâlî (öl. 505/1111) İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn adlı eserinde havf ve recâ kavramlarını ayrı bir başlık altında incelemiştir. Bu çalışmada Gazzâlî'nin havf ve recâ anlayışı, İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn eseri özelinde analiz edilmiştir. O, havf ve recâyı kulun kalbi hâllerine göre değerlendirerek bu duyguların bireyde dengeli bir şekilde bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan havf ve recâyı bir kuşun iki kanadına benzetmiştir. Nasıl ki bir kuş diğer kanadı olmadan uçamazsa insan da daima bu iki hâl üzere bulunmalıdır. Ona göre bu duygulardan birinin ağır basması kulun dengesini bozacak ve kulluk yaşantısına zarar verecektir. Kimde korku hâkim olur ve hayatına zarar verecek şekilde ibadete yönelirse ifrata, aşırılığa yönelmiş olur. Kimde ümitsizlik hâkim olur ve ibadeti hepten terk ederse o da tefrite düşer, dinden uzaklaşmaya başlar. Havf duygusu dengede olduğunda ise bireyin Allah'ın rızasına uygun yaşama çabasına destek olur. Kul recâ duygusu ile de Allah'a ve onu razı edecek ibadetlere yönelir. Kul bu duygu ile Allah'a tevbe eder ve tevbesinin kabul olmasını recâ (umut) eder. Gazzâlî bu iki kavramın hangisinin daha üstün olduğunu söylemez, üstünlüğün kişinin bulunduğu kalbî hâl'e göre değişeceğinden bahseder. Bir kişinin kalbinde Allah'ın merhametinden ümit kesme ve karamsarlık ağır basarsa onun için recâ, Allah'tan bağışlanma ummak üstündür. Allah'ın kendisine hiçbir şekilde ceza vermeyeceğini zanneden kişi için de havf (Allah'ın hesap soracağından korkma) duygusu daha üstündür. Gazzâlî'nin havf ve recâ görüşlerinin ele alındığı bu çalışmada, özetle onun tespitlerinin tasavvufi açıdan değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Tasavvuf, Havf, Recâ, Tevbe, Gazzâlî, Denge.

Etik Beyan	Bu çalışma, 1. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan "Havf ve Recâ Kavramlarının İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn Eseri Özelinde Analizi" adlı tebliğin özetidir.
Türü	Bildiri Özeti
Geliş Tarihi	20.08.2021
Kabul Tarihi	23.08.2021
Yayın Tarihi	29.08.2021
Kategori	Sanat ve Beşeri Bilimler, Dini Araştırmalar, İlahiyat
Araştırma Alanı	Bildiriler, Tasavvuf
Sempozyum	:
Adı	1. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu
Web	https://sempozyum.okuokut.org/index.php/tsbs/article/view/42
Yer ve Tarih	Çevrim İçi - 28-29 Ağustos 2021
Sponsor	Oku Okut Derneği
Bildiri Oturum Bilgisi	9. Oturum - 29 Ağustos 2021 Pazar 16:00 - 18:00
Telif Hakkı	© 2021 Sema Bayar. Yazar telif hakkını elinde tutarak yayımcıya uygun lisans ile yayım izni vermiştir.
Lisans	
Yayımcı	Oku Okut Yayınları
Kaynak Gösterimi	Bayar, Sema. "Havf ve Recâ Kavramlarının İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn Eseri Özelinde Analizi". <i>1. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bildiri Özetleri Kitabı</i> . ed. Abdullah Demir. 121-124. Ankara: Oku Okut Yayınları, 2021. https://doi.org/10.55709/okuokutpress.8

An Analysis of the Concepts of Khawf and Raja' with Respect to Ihyâ' 'ulûm al-dîn

Sema Bayar

 <https://orcid.org/0000-0002-3348-1694> | sema.byrr@gmail.com

Master's Student, Ankara Yıldırım Beyazıt University Graduate School of Social Sciences,
Department of Basic Islamic Sciences, Department of Sufism, Ankara, Turkey

Abstract

Throughout their lives, individuals perform many actions. Fear can be influential in some of these actions, while a sense of hope permeates others. Individuals aim to lead a balanced life between these two emotional states. In the management of emotions, religion, and Sufism assume a key role. In Islamic culture, Sufism is both a lifestyle, and scientific discipline that prioritizes raising qualified individuals who can manage their emotions accurately, and thus earn the consent of Allah. There are two basic concepts discussed in Sufi works: khawf (fear), and raja' (hope). While the feeling of not being a proper servant of Allah causes fear, the thought that Allah will forgive the sins, and faults of His servants gives the feeling of raja' (hope). This study addresses these two concepts based on status, and stages in Sufism. Due to the importance, they give to these concepts, various Sufi schools have emerged. al-Ghazzālî (d. 505/1111), for instance, studied the concepts of khawf, and raja' under a separate heading in his work titled Ihyâ' 'ulûm al-dîn. In this study, al-Ghazzālî's understanding of khawf, and raja' was analyzed, with particular reference to his work Ihyâ' 'ulûm al-dîn. He discusses khawf, and raja' in relation to the heart of the servant, and states that these feelings should be found in a balanced way in the individual. In this respect, he compared khawf, and raja' to the two wings of a bird. Just as a bird cannot fly without one of its wings, humans must always be in these two states. He notes that the predominance of one of these feelings will disturb the balance of the servant, and harm his/her life of servitude. Whoever is dominated by fear, and devotes his/her life to worship in a way that harms life, he/she is directed towards extremism. Whoever despairs, and abandons worship altogether, he/she too falls into disbelief, and begins to distance himself/herself from religion. A balanced feeling of khawf supports the individual's effort to live in line with Allah's consent. With the feeling of raja', the servant turns to Allah, and worship that pleases Him. With this feeling, the servant repents to Allah, and hopes that his repentance will be accepted. Al-Ghazzālî does not say which of these two concepts is superior; he notes that the superiority depends on the emotional state of the person. If despair, and pessimism prevail in the heart of a person, seeking forgiveness from Allah is superior for him/her. On the other hand, for a person who thinks that Allah will not punish him in any way, the feeling of khawf (the fear that Allah will

bring him to account) is superior. This study discussed al-Ghazzālī's views of *khawf*, and *raja'*; it briefly evaluates his ideas from a mystical point of view.

Keywords

Sufism, *Khawf*, *Raja'*, Repentance, Ghazzālī, Balance.

Ethical Statement	This paper is a summary of the study titled “An Analysis of the Concepts of <i>Khawf</i> and <i>Raja'</i> with Respect to <i>Ihyā' 'ulūm al-dīn</i> ” presented at the 1st Turkish Symposium of Social Science.
Type	Conference Proceeding
Received	2021-08-20
Accepted	2021-08-23
Published	2021-08-29
Category	Art & Humanities, Religion & Theology
Research Area	Symposium Proceeding, Sufism
Conference	:
Title	The 1st Turkish Symposium of Social Sciences
Web	https://sempozyum.okuokut.org/index.php/tsbs/article/view/42
Location & Date	Online - August 28-29, 2021
Sponsor	Oku Okut Association
Proceeding Session	Session 9 - August 29, 2021, Sunday 16:00 - 18:00
Copyright	© 2021 Sema Bayar. The author retains the copyright and provides the publisher with a proper license to publish.
License	
Publisher	Oku Okut Press
Citation	Bayar, Sema. “An Analysis of the Concepts of <i>Khawf</i> and <i>Raja'</i> with Respect to <i>Ihyā' 'ulūm al-dīn</i> ”. The 1st Turkish Symposium of Social Sciences: The Book of Abstracts. ed. <i>Abdullah Demir</i> . 121-124. Ankara: Oku Okut Press, 2021. https://doi.org/10.55709/okuokutpress.8